

УДК 339.56

DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.193.87-93>**Вітюк А.В.**

кандидат економічних наук

Вінницький національний технічний університет

Vitiuk Anna

Ph.D (Economics)

Vinnytsia National Technical University

<https://orcid.org/0000-0001-5211-4948>

ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

У статті здійснено огляд загальних тенденцій господарювання та доведено необхідність співпраці на міжнародному рівні для підприємств. Встановлено, що експортно-імпортні операції виступають особливою формою зовнішньоекономічної діяльності підприємства і характеризуються певними особливостями. Відтак, запропоновано використання категорії «експортно-імпортного менеджменту». Представлено трактування експортно-імпортного менеджменту як особливого напрямку діяльності підприємства, що передбачає ефективну організацію взаємодії всіх підрозділів і посадових осіб підприємства з метою забезпечення швидкого переміщення товарів або послуг через кордон і повного виконання підписаних угод задля досягнення комерційних цілей підприємства. Визначено інституційні умови розвитку експортно-імпортного менеджменту та ознаки його необхідності. Підкреслено потребу покращення ефективності експортно-імпортних операцій через такі проблеми їх організації як дезорганізація управлінських процесів, невідповідність процесів інформатизації та діджиталізації бізнесу в різних країнах, складність процедур отримання статусу авторизованого економічного оператора, складність умов формалізації зовнішньоекономічних контрактів, велика кількість критеріїв ефективності експортно-імпортної діяльності тощо. Запропоновано часткові критерії ефективності експортно-імпортного менеджменту. Доведено важливість експортно-імпортного менеджменту в розвитку машинобудівних підприємств. Визначено основні позитивні наслідки, які може забезпечити ефективний експортно-імпортний менеджмент для машинобудівної галузі.

Виявлено, що важливим напрямом експортно-імпортного менеджменту машинобудівних підприємств є вивчення потенційних партнерів, зокрема їх правовий, технологічний, науково-технічний та організаційний аспекти розвитку. Особливу увагу приділено використанню заходів експортно-імпортного менеджменту машинобудівними підприємствами після початку повномасштабного вторгнення.

Ключові слова: експорт, імпорт, менеджмент, машинобудування, контракт

EXPORT AND IMPORT MANAGEMENT OF ENGINEERING ENTERPRISES IN UKRAINE

The paper reviews the general business trends and proves the need for cooperation at the international level for enterprises. It has been established that export-import operations are a special form of the enterprise's foreign economic activity and are characterized by certain features. Therefore, the use of the "export-import management" category is suggested. The interpretation of export-import management as a special direction of the enterprise's activity which involves the effective organization of the interaction of all divisions and officials of the enterprise in order to ensure the rapid movement of goods or services across the border and the full implementation of signed agreements in order to achieve the commercial goals of the enterprise is presented. The institutional conditions for the development of export-import management and signs of its necessity are determined. The need to improve the efficiency of export-import operations due to such problems of their organization as the disorganization of management processes, the inconsistency of the processes of informatization and digitalization of business in different countries, the complexity of the procedures for obtaining the status of an authorized economic operator, the complexity of the conditions for the formalization of foreign economic contracts, a large number of criteria for the efficiency of export-import activity is emphasized. Partial criteria for the effectiveness of export-import management are suggested. The importance of export-import management in the development of machine-engineering enterprises has been proven. The main positive consequences that effective export-import management that can be provided for the machine-engineering industry have been determined.

It was revealed that an important direction of export-import management of machine-engineering enterprises is the study of potential partners, in particular, their legal, technological, scientific-technical and organizational aspects of

development. Special attention is paid to the use of export-import management measures by machine-engineering enterprises after the start of a full-scale invasion.

Key words: *export, import, management, mechanical engineering, contract*

JEL-classification: *F19, F20, L51, L63, L64*

Постановка проблеми. Розвиток глобалізаційних процесів у світі неминуче призвів до необхідності включення українських підприємств до міжнародних господарських процесів. Широта можливостей співпраці українських суб'єктів господарювання із закордонними партнерами широко відображається формами зовнішньоекономічної діяльності. Однак, окрім бізнес-інтересів транскордонна співпраця підприємств додатково має відповідати інтересам національних економік учасників, вимогам щодо безпеки її товарів та самої співпраці, а також загальноприйнятим у світовій практиці нормам та тенденціям ведення бізнесу, визнанням рівності, поваги до культури та звичаїв господарювання. Відтак, експортно-імпорتنі операції виступають не тільки важелем підвищення економічної діяльності підприємств, а й важелем забезпечення інтересів між учасниками міжнародної діяльності відповідно до договорів та угод з обох сторін. Варто підкреслити, що в цьому напрямі існують певні системні перешкоди або можуть виникати поодинокі події чи явища, що утруднюють виконання експортно-імпорتنих угод. Саме тому вживання спеціальних заходів управління експортно-імпортною діяльністю є вкрай актуальним, оскільки в динамічному зовнішньому середовищі підприємство щодня має адаптуватися до реального стану та виходити на зовнішні ринки, здійснюючи експортно-імпорتنі операції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації експортно-імпорتنі діяльності українських підприємств знаходяться у центрі уваги багатьох дослідників. Динамічний розвиток міжнародних відносин України з іншими країнами актуалізує науковий пошук способів ефективної економічної співпраці учасників з різних країн через оптимізацію часу виконання процедур переміщення товарів, уникнення їх пошкодження, суперечок стосовно умов постачання тощо. Значний внесок у дослідження такої проблематики зробили такі дослідники як Воскресенська Т. І., Вінярський Б. І. [1], Бушовська Л. Б., Поплавська О. В., Ядуха С. Й. [2], Єлісеєва, О., Байєр, А. [8], Ліпич Л. Г., Фатенок-Ткачук А. О. [9], втім поняття експортно-імпортного менеджменту досі не володіє ustalеними підходами науковців до трактування. Можемо підкреслити, що вказана галузь діяльності поступово входить до наукового-практичного обіходу, оскільки студентам ЗВО викладається дисципліна «Експортно-імпортний менеджмент», а роботодавці охочі до пошуку претендентів на посаду менеджера з експортно-імпорتنих операцій. Відтак існує потреба осмислення змісту експортно-імпортного менеджменту, особливо з позицій його реалізації в певній галузі господарювання.

Метою дослідження є обґрунтування важливості розвитку експортно-імпортного менеджменту в діяльності машинобудівних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Попри

усну поширеність поняття «експортно-імпортний менеджмент» може виникати його синонімізація із категорією «зовнішньоекономічна діяльність», втім, на нашу думку, означені терміни є дещо відмінними, відтак вважаємо за доцільне перш за все висвітлити сутність експортно-імпортного менеджменту. Зовнішньоекономічна діяльність налічує такі види: експортно-імпортні торговельні операції, експорт-імпорт транспортних послуг, міжнародні фінансові операції, науково-технічні зв'язки: продаж (обмін) ліцензій, патентів, ноу-хау, інжиніринг, підготовка кадрів, роботи на контрактній основі фізичних осіб як громадян України за кордоном, іноземних громадян в Україні, спільне підприємництво, участь у роботі організацій: ярмарок, виставок, аукціонів, бірж, тендерів, орендні відносини тощо [1]. Переконані, що категорізація поняття має відбуватися з огляду на установлене Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» розуміння понять експорту та імпорту. Розглядаючи експорт як «продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України» а імпорт як «купівлю (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів з ввезенням або без ввезення цих товарів на територію України, включаючи купівлю товарів, призначених для власного споживання установами та організаціями України, розташованими за її межами» [2] можемо сформулювати власне пояснення терміну експортно-імпортного менеджменту. Отже, експортно-імпортний менеджмент – особливий напрям діяльності підприємства, що передбачає ефективну організацію взаємодії всіх підрозділів і посадових осіб підприємства з метою забезпечення швидкого та безпроблемного переміщення товарів або послуг через кордон і повного виконання підписаних угод задля досягнення комерційних цілей підприємства. Варто відзначити й інше трактування, зокрема Бушовська Л. Б., Поплавська О. В., Ядуха С. Й. наголошують на важливості управління саме експортно-імпортними операціями на підприємстві та пояснюють його як «спосіб врегулювання виробничих процесів в цілях підвищення ефективності використання конкурентного потенціалу та забезпечення економічної безпеки підприємства» [3, с. 121]. При цьому, основними вимогами в управлінні експортно-імпортними операціями є пристосування до нових умов виробничо-технічного циклу, зокрема налагодження гнучкого виробничого процесу, впровадження швидких управлінських рішень, посилення інтелектуалізації праці, поліпшення якості продукції, удосконалення технологічних процесів та інше [3, с. 122]. Ми не поділяємо такого підходу, а вважаємо за доцільне сконцентруватися

сама на процесі продажу та його організації за кордон.

Першим кроком в напрямі розуміння важливості експортно-імпортного менеджменту є розуміння його інституційного поля. Відмежовуючи категорію «експортно-імпортного менеджменту» як складової зовнішньоекономічної діяльності зазначимо, що на його здійснення впливають:

1. Україною як державою в особі її органів у межах їх компетенції (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Державна фіскальна служба України, Антимонопольний комітет України, а також органи місцевого управління та місцевої влади в межах питань, що стосуються експортно-імпортової діяльності;

2. недержавними органами впливу на економічне життя (товарними, фондовими, валютними біржами, торговими палатами, асоціаціями, спілками);

3. самими підприємствами [4, с. 20-21].

Відповідно до змісту та об'єкту операції, що передбачається до здійснення сукупність суб'єктів впливу на підприємство суттєво відрізнятиметься. За таких обставин підвищується важливість формування експортно-імпортного менеджменту як окремої галузі діяльності, що пояснюється множиною тих робіт, що має здійснюватися при експорті-імпорті. Не применшуючи важливість інших організаційних питань, хочемо особливо наголосити на важливості юридичного забезпечення експортно-імпортних операцій. Виходячи з позиції, що експортно-імпортні операції передбачають переміщення через кордон товарів та послуг вони формують потребу в належному документальному супроводі.

Слідуючи нормам здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємства зобов'язані слідувати особливому порядку документального оформлення. Сукупність документів на рух товарів та послуг визначається їх змістом, відтак при здійсненні експортно-імпортних торговельних операцій необхідним є формування пакету документів, що складається з дозволів, ліцензій на здійснення ЗЕД, багатосторонніх ЗЕД договорів, електронних вантажно-митних декларацій, СМР, специфікацій, invoice, facture, протоколів узгодження ціни (за наявності), технічної і транспортно-супровідної документації. Якщо відбувається експорт-імпорт транспортних послуг підприємство має надати пакет, що містить ЗЕД договори, дозволи, ліцензії на здійснення транспортних послуг з перевезення вантажів, людей, тварин, транспортну, експедиторську, страхову документацію, використовувану транспортну накладну (міжнародну автомобільну накладну (CMR), авіаційну вантажну накладну (Air Waybill), супроводжувальну накладну СМГС, що використовується при перевезенні транзитних вантажів залізничним транспортом, при транзиті вантажів морським транспортом оформлюється коносамент (Bill of Lading) [1].

Окрім використання низки специфічних документів, їх формування також характеризується певними особливостями, зокрема:

1. Використанням двох мов (української та

іноземної) або лише іноземної, що потребує додаткових робіт із забезпечення впорядкованого аутентичного перекладу на українську мову;

2. Застосуванням грошової одиниці в якій фактично здійснюються операції. При обробці первинних документів у знаменнику зазначається еквівалент показників в іноземній валюті, перерахований у національну валюту за курсом Національного банку України на дату, прийняту для перерахунку [5, с. 46].

Однак, окрім раніше зазначених комерційних документів, що повинні бути надані митним органам необхідно також забезпечити готовність підприємства відповісти загальним вимогами до продукції на закордонних ринках. Важливі напрями регулювання в країнах-резидентах покупців/продавців представлено на рис. 1.

Система зазначених вимог підкреслює важливість управління експортно-імпортними операціями, що додатково пояснюється низкою їх специфічних ознак, зокрема:

1. відбувається співпраця резидентів різних країн;

2. для розрахунків та платежів між партнерами та митними органами між сторонами використовуються національна та іноземна валюта;

3. об'єкти купівлі/продажу знаходяться в дорозі, складаються і зберігаються на території різних держав;

4. витрати, пов'язані з операціями, зокрема здійснюються як у межах України, так і на території зарубіжних країн;

5. складна, порівно з національною сферою господарювання, система регулювання, яке окрім внутрішнього державного і недержавного регулювання, містить такі складові як митно-тарифна політика, валютна політика, державна політика економічної безпеки країни, загальний курс зовнішньої політики держави, положення міжнародного законодавства тощо [7].

Здійснення управління експортом та імпортом підприємства є частиною загальної системи менеджменту, а відтак залежить від функціонування підприємства в цілому. Попри це система експортно-імпортних операцій характеризується низкою специфічних «вузликів місць». Перш за все це:

1. Дезорганізація управлінських процесів в усьому підприємстві, домінування принципу роботи «лебедя, щуки і рака» різними підрозділами організації, що проявляється в нерозумінні сутності бізнес-процесів і, як наслідок, неспроможності ефективно спільно працювати;

2. Попри суцільну інформатизацію та діджиталізацію бізнесу, що дозволяє економити часу і витрат на обробку інформації в Україні можливості закордонних партнерів у вчасних розрахунках, моніторингу руху, он-лайн чергах, обслуговуванні «єдиним вікном» тощо не завжди дозволяють співпрацювати на такому ж рівні, що сповільнює торгівлю українського підприємства;

3. Складність процедур отримання статусу авторизованого економічного оператора і прикладної реалізації можливостей, які він надає;

4. Специфічні умови, що виникають в кожному новому контракті не завжди можуть бути жорстко формалізованими, що може провокувати низку обставин для проведення особистих переговорів та врегулювань ситуацій;

5. Множина критеріїв ефективності експортно-

імпортою діяльності (прибуток, впізнаваність на зовнішньому ринку, організація дилерської мережі, забезпечення стабільних поставок, скорочення часу транспортування, використання квот та ліцензій) формує підстави для помилкових суджень щодо наслідків та перспектив експортно-імпортою операцій.

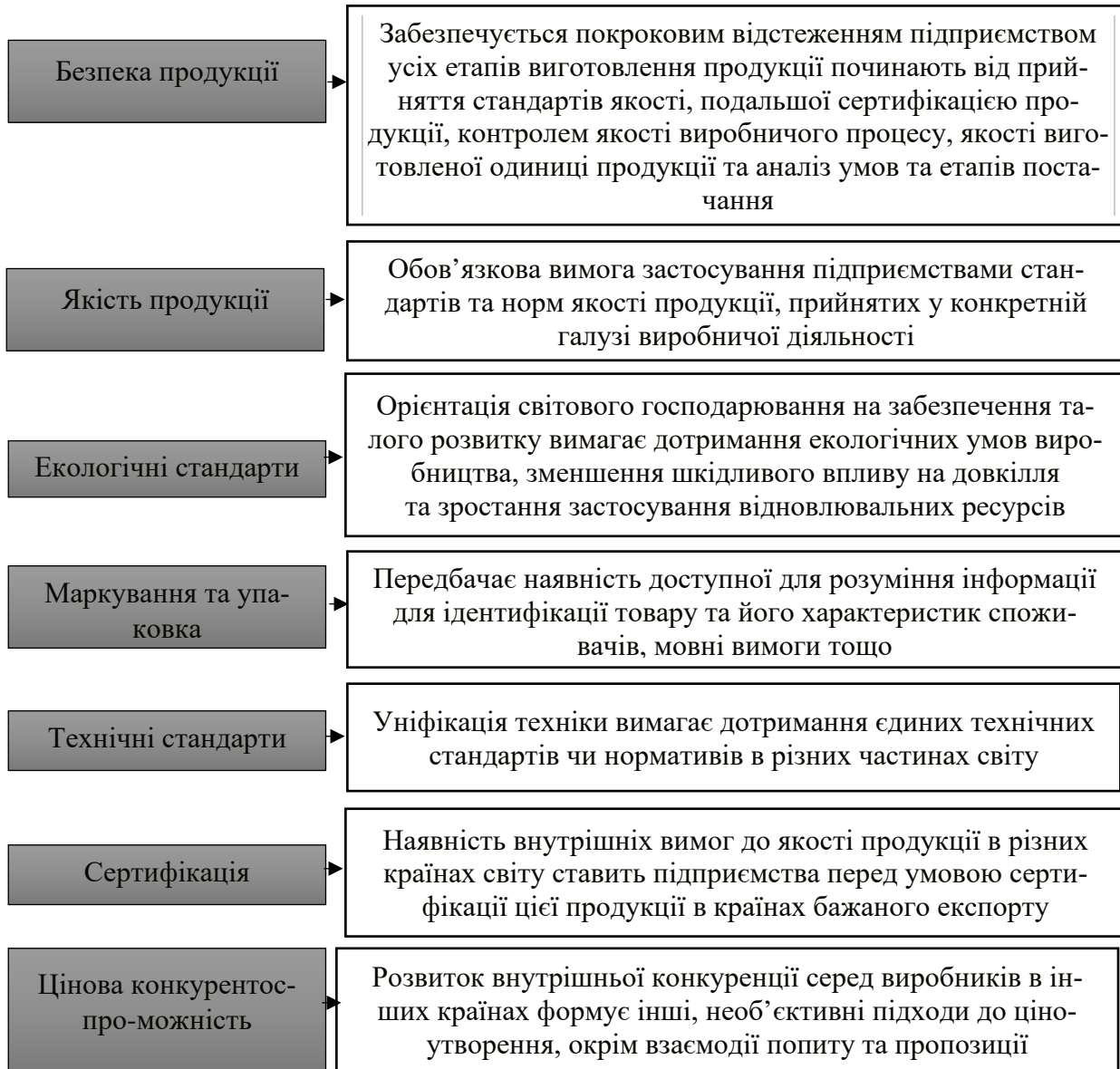

Рис. 1. Вимоги до продукції на міжнародних ринках
Джерело: [6]

Множина операційних умов здійснення експортно-імпортою операцій дозволяє встановити часткові критерії ефективності експортно-імпортою менеджменту, які відповідно відрізняються при експорті та імпорті (рис. 2).

Сукупність зазначених критеріїв ефективності експортно-імпортою менеджменту в різних галузях господарської діяльності проявляється з різним рівнем важливості.

Машинобудування, як напрям економіки, що забезпечує інші підприємства засобами виробництва, має край важливе значення, особливо потреба його

розвитку актуалізується в умовах інтернаціоналізації господарських зв'язків. В таких умовах машинобудівні підприємства стикаються з підвищеним рівнем конкуренції, а відтак забезпечення їх активного розвитку може бути забезпечене лише в умовах постійного моніторингу зовнішнього середовища, присутності в ньому закордонних конкурентів, оцінювання домінуючих характеристик устаткування, що ними постачається тощо. Логічним наслідком таких дій для машинобудівних підприємств є виявлення можливостей експансії на зовнішні ринки та імпорту недостаючих для виробництва прогресивних технологій. Відтак, вихід

на міжнародний рівень дозволяє підприємствам освоєння нових зразків продукції, використання в роботі прогресивних технологій, відновлювальних джерел енергії, креативних конструкційних рішень тощо. Зміна геополітичних векторів розвитку держави зумовлює потребу підприємств обирати нові напрями, форми та види міжнародної діяльності, потребу пошуку

нових ринків і споживачів; при цьому важливо, щоб їх продукція користувалася попитом. Тому при здійсненні експортно-імпоротної діяльності для вітчизняних підприємств важливим є забезпечення таких переваг, які б гарантували можливість їх закріплення та розвитку в міжнародному конкурентному середовищі [8, с. 38].

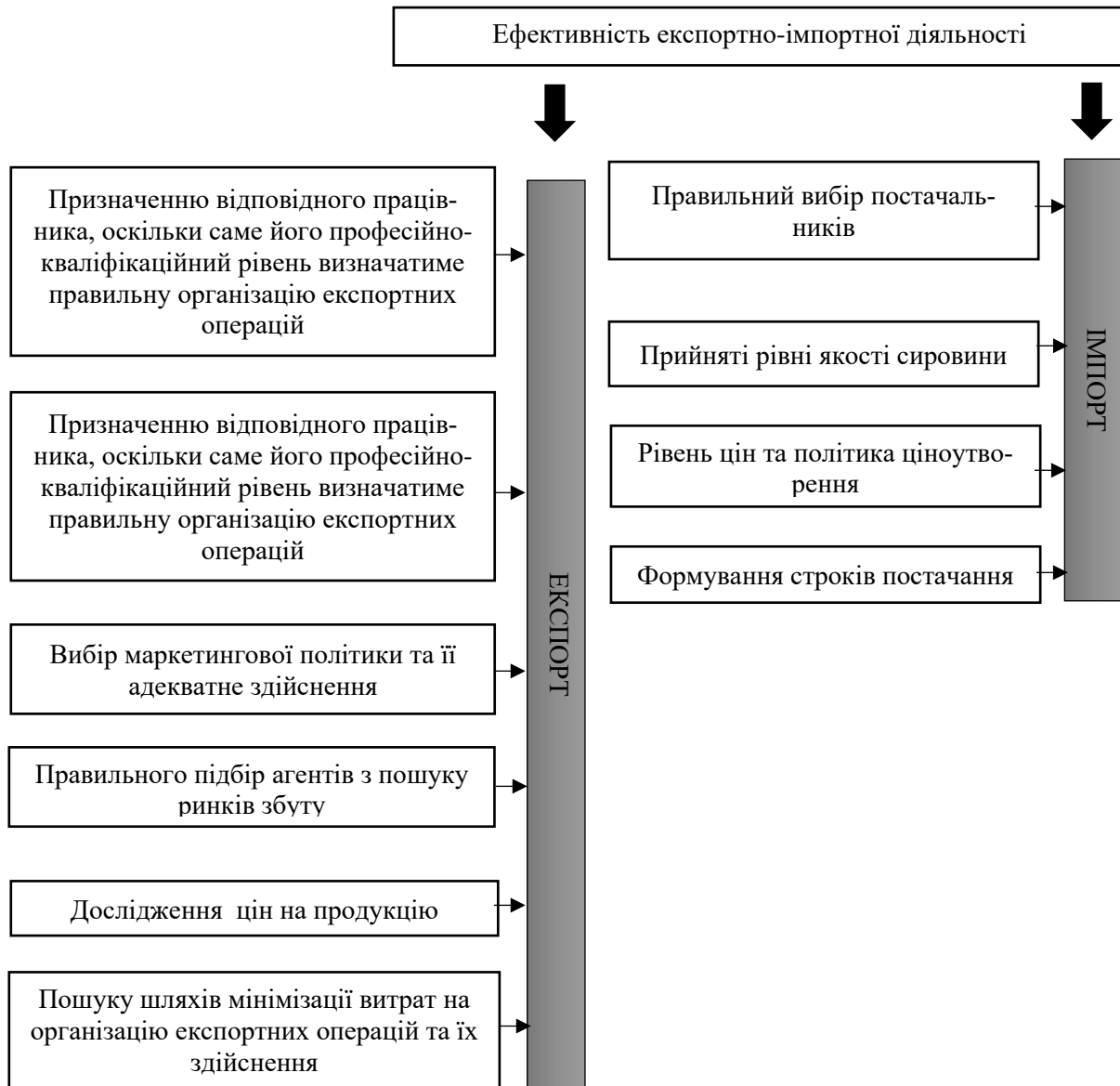

Рис. 2 Критерії ефективності експортно-імпортного менеджменту

Джерело: авторська розробка

Важливість розвитку машинобудування є очевидною оскільки галузь постачає засоби виробництва для інших сфер економіки, однак сучасний її стан характеризується превалюванням імпортих операцій над експортом, відтак експортери перебувають у складних умовах необхідності конкурувати на закордонних ринках із місцевими вискоєфективними виробниками [9, с. 57-59]. Абсолютно зрозуміло, що така складна ситуація потребує низки управлінських кроків, що ототожнюються із експортно-імпортиним менеджментом. Варто підкреслити, що ефективний експортно-імпортичний менеджмент машинобудівних підприємств здатний

забезпечити підприємству низку можливостей:

1. Перейняти невикористовувані зарубіжні підходи до організації бізнесу та управління працівниками;
2. Підвищити рівень конкурентоспроможності продукції у відповідності до прийнятого для ринку, куди планується експорт;
3. Забезпечити можливість участі в тендерах, що відбуваються в країнах ЄС за умов наявності сертифікату відповідності ISO;
4. Дозволити закріпитися на закордонних ринках за рахунок низької собівартості окремих видів

продукції (наприклад сільськогосподарська техніка);

5. Ознайомлення з новими конструкційними матеріалами;

6. Дематеріалізації виробництва на користь інтелектуальної складової;

7. Усвідомлення потреби модернізації базових підприємств машинобудування [10, с. 82-83].

Розкриваючи особливості експортно-імпортного менеджменту машинобудівних підприємств підкреслимо особливу потребу детального вивчення потенційних партнерів. Вважаємо, що серед основних аспектів аналізу є:

1. правовий - передбачає аналіз законодавства, вивчення норм і правил, що діють в країні потенційного партнера та мають пряме або непряме відношення до можливої угоди співпраці;

2. технологічний - вивчення технічного рівня продукції підприємства, дослідження його придатності до застосування в реаліях українського господарювання, можливості монтажу, забезпечення інфраструктурою, наявність технологічної бази та виробничих можливостей;

3. науково-технічний – вивчення особливостей науково-дослідних робіт підприємства;

4. організаційний – моніторинг системи менеджменту підприємства;

5. економічний – здійснення аналізу фінансового стану підприємства, пошук інформації щодо його ділової репутації тощо [11, с. 259]

За таких умов ведення зовнішньоекономічного бізнесу більшість суб'єктів господарювання розуміє важливість розвитку експортно-імпортного менеджменту на підприємстві.

За часів повномасштабного вторгнення експортно-імпортний менеджмент набув додаткової актуальності, оскільки більшість машинобудівних підприємств прямо або опосередковано постраждали від війни. Шукаючи способів збереження бізнесу підприємства вдавалися до зовнішньоекономічної діяльності:

1. пошук нових постачальників технологій, комплектуючих, матеріалів

2. вихід на нові ринки з продукцією;

3. запрошення закордонних фахівців на заміну мобілізованих працівників;

4. збільшення процесів автоматизації через обмежені можливості залучення грубої чоловічої сили;

5. використання праці віддалених співробітників, що знаходяться за кордоном;

6. пошук нових логістичних маршрутів та способів перевезень;

Проте найбільш істотним вплив військових дій проявився у стані попиту – він набув різних однак в залежності від типу продукції, що виготовляється, зокрема попит здебільшого знизився всередині країни, а також спостерігаються прострочені платежі. Відтак, виробники розуміючи обмежений стан внутрішнього ринку, що проявився в таких дестабілізуючих факторах як недоступність кредитування, нестача кваліфікованих працівників, відсутність окремих видів транспорту

активно переорієнтовують свою роботу на зовнішній глобалізований ринок. Попри значну конкуренцію та тотальне переважання за технологічним рівнем закордонних виробників продукція українського машинобудування користується попитом на світовому ринку за рахунок своєї низької ціни, а розвиток внутрішнього ринку частково детермінувався по-перше станом імпорту машинобудівної продукції, а по-друге – споживанням машинобудівної продукції фронтом. Відтак, у пристосовуючись до військових умов підприємства машинобудування продемонстрували позитивну тенденцію роботи у 2022-2024 роках, відтак лише за дев'ять місяців 2023 року рентабельність операційної діяльності у машинобудуванні становила 11,4% (усієї діяльності підприємств – 8,3%). Спостерігалось збільшення обсягу реалізованої продукції машинобудівних підприємств за такими КВЕД:

1. КВЕД 28 (виробництво машин та обладнання) – 34,7 млрд грн;

2. КВЕД 29 (виробництво автотранспорту) – 37,2 млрд грн;

3. КВЕД 30 (виробництво інших автотранспортних засобів) – 47,5 млрд грн (включно з 15,5 млрд грн військового транспорту).

Що стосується імпорту як би парадоксально це не виглядало, але під час війни існує низка пропозицій закордонних партнерів щодо будівництва та переобладнання машинобудівних підприємств на основі імпорту технологій для забезпечення потреб фронту та за умов закінчення війни – виробництва військової техніки для інших країн.

Таке зростання безперечно пов'язане зі споживанням закордонних комплектуючих та експортом готової продукції тощо, що неможливо без експортно-імпортних операцій. Втім, слідуючи оптимістичним сценарію швидкого завершення війни робота машинобудівних підприємств буде вкрай важливою, оскільки вони мають виготовляти обладнання для післявоєнної відбудови, забезпечити яку без співпраці з іноземними партнерами буде вкрай важко.

Висновки із цього дослідження і дальші перспективи в цьому напрямку. Розгортання військових дій на території України зумовило різке зниження кількості експортно-імпортних операцій та абсолютної вартості здійснюваних контрактів, в той же час відбулося збільшення окремих видів зовнішньоекономічної діяльності – отримання міжнародної гуманітарної допомоги, міграцію окремих видів бізнесу тощо. Таким чином, галузь машинобудування була змушена пристосовуватися до обмежень та умов військового стану, зокрема ці обмеження проявилися в необхідності побудови стратегій розвитку підприємств, що передбачають вихід на закордонні ринки. Подібні кроки вимагають зміни системи організації експортно-імпортної діяльності підприємств при проникненні на закордонні ринки та закріплення там. Вирішити подібні завдання може експортно-імпортний менеджмент, розвиток теоретико-методичного апарату якого представляє інтерес подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Воскресенська Т. І., Вінярський Б. І. Формування обліково-аналітичного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємств в розрізі її видів. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 59. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3532>
2. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» №959-ХІІ від 16.04.1991р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
3. Бушовська Л. Б., Поплавська О. В., Ядуха С. Й. Формування механізму управління експортно-імпортними операціями в системі забезпечення економічної безпеки підприємств. Innovation and Sustainability. № 4. 2022. С. 119-128.
4. Кузнецов С. О. Облік зовнішньоекономічної діяльності. Х. : Видавництво Іванченко І. С., 2019. 221 с.
5. Єлісеєва О., Байєр А. Аналіз та облік експортно-імпортних операцій виробничо-торговельного підприємства. Управління змінами та інновації. 2021. №1. С. 42-47.
6. Експорт, імпорт, ліцензування та сертифікація. URL: <https://dextralaw.com.ua/poslugi/eksport-import-licenzuvannya-ta-sertifikaciya/ikaciya>
7. Болдовська К. П. Особливості та складові облікового забезпечення міжнародних операцій суб'єктів господарювання. Економіка та суспільство. 2022. №35. URL:<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1100/1057>
8. Вітюк А. В., Клепко В. М., Жавела К. Експорт продукції машинобудування до країн Європейського Союзу. Бізнес-Інформ. 2019. № 3. С.37-43.
9. Вітюк А. В. Машинобудівні підприємства в Україні: техніко-економічні особливості. Економіка та держава. 2022. №9. С. 57-62.
10. Ліпич Л. Г., Фатенок-Ткачук А. О. Формування стратегії розвитку зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім Лесі Українки, 2010. 220 с.
11. Шинкаренко А. В. Бухгалтерський облік експортно-імпортних операцій. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/81587872.pdf>

References:

1. Voskresenska T. I., Viniarskyi B. I. (2024) Formuvannya oblikovo-analitychnoho zabezpechennia zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidprijemstv v rozrizi yii vydiv. [The formation of accounting and analytical support for the foreign economic activity of enterprises in terms of its types]. No. 59 .Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3532>
2. Zakon Ukrainy «Pro zovnishnoekonomichnu diialnist». [Law of Ukraine "On Foreign Economic Activity"]. №959-ХІІ 16.04.1991. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
3. Bushovska L. B., Poplavska O. V., Yadukha S. Y. (2022) Formuvannya mekhanizmu upravlinnia eksportno-importnymy operatsiiamy v systemi zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidprijemstv. [Formation of a mechanism for managing export-import operations in the system of ensuring the economic security of enterprises]. Innovation and Sustainability. No. 4. Pp. 119-128.
4. Kuznetsov S. O. (2019) Oblik zovnishnoekonomichnoi diialnosti. [Accounting of foreign economic activity] Kh.: Vydavnytstvo Ivanchenko I. S., 221 p.
5. Ieliseieva O., Baiier A. (2021) Analiz ta oblik eksportno-importnykh operatsii vyrobnycho-torhovelnoho pidprijemstva. [Analysis and accounting of export-import operations of a manufacturing and trading enterprise] Upravlinnia zminamy ta innovatsii. No. 1. Pp. 42-47.
6. Eksport, import, litsenzuvannia ta sertyfikatsiia. [Export, import, licensing and certification]. Available at: <https://dextralaw.com.ua/poslugi/eksport-import-licenzuvannya-ta-sertifikaciya/ikaciya>
7. Boldovska K. P. (2022) Osoblyvosti ta skladovi oblikovoho zabezpechennia mizhnarodnykh operatsii subiektiv hospodariuvannia. [Peculiarities and components of accounting support of international operations of economic entities]. Ekonomika ta suspilstvo. No. 35. Available at: URL:<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1100/1057>
8. Vitiuk A. V., Klepko V. M., Zhavela K. (2019) Eksport produktsii mashynobuduvannia do krain Yevropeiskoho Soiuzu. [Export of engineering products to the countries of the European Union]. Biznes-Inform. No.3. Pp. 37-43.
9. Vitiuk A. V. (2022) Mashynobudivni pidprijemstva v Ukraini: tekhniko-ekonomichni osoblyvosti. [Machine-engineering enterprises in Ukraine: technical and economic features]. Ekonomika ta derzhava. No.9. Pp. 57-62.
10. Lipych L. H., Fatenok-Tkachuk A. O. (2010) Formuvannya stratehii rozvytku zovnishnoekonomichnoi diialnosti mashynobudivnykh pidprijemstv [Formation of a strategy for the development of foreign economic activity of machine-building enterprises]. Lutsk : Volyn. nats. un-t im Lesi Ukrainky. 220 p.
11. Shynkarenko A. V. Bukhhalterskyi oblik eksportno-importnykh operatsii [Accounting of export-import operations]. Available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/81587872.pdf>